

Romanisering van Spanje: Urbanisatie, taal en religie

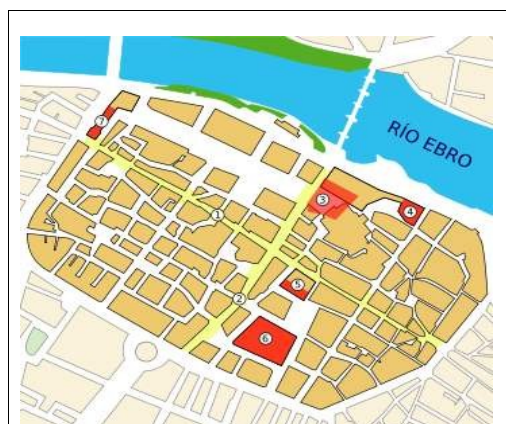
De Romanisering van het Iberisch schiereiland is een langdurig proces geweest, dat begon met de eerste veroveringen in de tweede eeuw BC en voortduurde tot aan het ineenstorten van het Romeinse gezag aan het begin van de vijfde eeuw. Gedurende deze zes eeuwen verdrong het Latijn als geschreven taal de inheemse talen, werd het Romeinse bestuursmodel en recht

ingevoerd, een infrastructuur gecreëerd (zie artikel Romanisering 1), urbanisatie vond plaats en het land werd doordrongen van de christelijke religie. Dit gebeurde niet overal tegelijk en de romanisering drong ook niet overal even sterk door. Het proces begon in de provincies Baetica en de oostelijke delen van Cartaginensis en Taraconensis, waar al urbanisatiekernen bestonden uit de preromeinse tijd. In andere delen drong de romanisering later door en hield het gebruik van de inheemse taal zelfs stand, zoals in het Baskenland. Het vehikel dat het meest heeft bijgedragen aan de romanisering van het Iberisch schiereiland was het Romeinse leger, vooral gedurende de periode van vier eeuwen van vrede waarin het leger niet zozeer de rol vervulde

van die van een bezetter, maar van een beschermer van de burgers van het Iberisch schiereiland tegen aanvallen van buitenaf en dat voornamelijk bestond uit militairen van Iberische origine.

Het Romeinse bestuursmodel dat in Spaanse bevolkingskernen werd geïntroduceerd richtte zich in het algemeen niet op religieuze en politieke gebruiken van de onderworpen volkeren. Voor de Romeinen stond het innen van belasting en de recrutering van soldaten op de eerste plaats. Typerend voor deze bestuurscultuur was de focus op stedelijke samenlevingen. De Romeinen stichtten vanaf het eind van de eerste eeuw BC tal van steden op het Iberisch schiereiland, soms door regionale marktplaatsen tot stad uit te bouwen. Voorbeeld van dat laatste is het *Forum Limicorum*, het huidige Guinzo de Limia (provincie Orense), een nederzetting die in de Romeinse tijd aan de belangrijke *Via Nova* lag, de verbindingsweg van Bracara Augusta (tegenwoordig Braga) in Portugal met de toenmalige Asturiaanse hoofdstad *Asturica Augusta (Astorga)*. Voorbeelden van oorspronkelijk Romeinse steden die nu nog als stad bestaan, zijn het huidige Mérida, Astorga en Zaragoza. Deze steden werden gebouwd volgens de methode die reeds algemeen was in de vijfde eeuw BC met straten die haaks op elkaar staan, voorzien van een rioolstelsel. In Astorga en Mérida zijn deze rioolstelsels nog altijd in gebruik. De Romeinse steden varieerden in omvang tussen de tien en vijftig hectare, maar er waren uitzonderingen zoals Córdoba en Burgos met 70 ha. en de uitschieter Mérida met 120 ha.

Plattgerond van Caesaraugusta
(op een moderne kaart van Zaragoza)

Nauw verbonden aan de urbanisatie van Spanje naar Romeinse snit was de introductie van het Romeinse recht, dat in meer algemene zin een van de hoekstenen is van onze westerse beschaving. Vier belangrijke wetten zijn in Spanje bewaard gebleven, zonder welke de organisatie en het bestuur van de provinciale steden van destijds moeilijk te begrijpen zijn. De eerste is de *Ley de Urso*. Urso (provincie Sevilla) werd als kolonie gesticht door Antonius in het jaar 44, vlak na de moord op Caesar. In de naar deze plaats vernoemde wet zijn bepalingen opgenomen omtrent de bevestiging van huwelijken van ondergeschikten van Caesar met inheemse vrouwen. Ook werd in deze wet het toezicht op de publieke werken, de straten, de watervoorraden, de riolen etcetera, geregeld. Daarnaast bevatte de wet regels omtrent verkiezing van de magistratuur, die qua vorm nog steeds in Spanje bestaat. Tenslotte: priesters werden vrijgesteld van militaire dienst. Deze wet van Urso wordt bewaard in het Nationaal Archeologisch Museum te Madrid.

De tweede wet van belang, *la Ley de Salpensa* (nabij Sevilla), dateert uit de jaren 82 en 84 en regelde de juridische positie van individuen volgens Romeins recht en kende het staatsburgerschap toe aan lokale magistraten, hun vrouwen en kinderen in de mannelijke lijn. In deze wet zijn ook bepalingen opgenomen over de vrijlating van slaven. De derde wet, *la Ley de Málaga*, uit dezelfde periode, is gewijd aan de gemeentelijke verkiezingen en economische aangelegenheden en in de vierde wet tenslotte, *la Ley de Iritana*, gevonden in Saucedo (provincie Sevilla), werd de macht van raadsleden geregeld, de procedure ter vaststelling van tarieven en het recht beschreven met betrekking tot tempels, straten, buurten, riolen, markten etcetera.

In geheel Spanje, behalve in het Baskenland, werd door de Romeinen het Latijn geïntroduceerd. Het Iberische schrift en alfabet verdwenen al in de eerste helft van de eerste eeuw. Beheersing van het Latijn was vereist om het Romeinse burgerschap te verwerven. Aanwijzingen voor deze vroege vervanging van het Iberische schrift door het Latijn zijn onder meer te vinden in inscripties in zogenaamde *Téseras*, kleine stukjes hout of ivoor, maar meestal van ijzer of brons, waarop teksten waren gegrift bij wijze van wachtwoord, als bewijs van een overeenkomst, verdeling van een stuk land, eerbewijs, bezegeling van een vriendschap, erkenning van een recht etcetera. Ze hadden allerlei vormen (bijvoorbeeld van een zwijntje) en werden vaak aan beide kanten bewerkt. Natuurlijk bleven de gesproken inheemse talen veel langer bestaan, vooral in het Noorden (Galicië). In de vierde eeuw was zelfs sprake van een Keltische opleving en ook handelaren, militairen en slaven brachten talen mee die het linguïstisch landschap verrijkten.

De opkomst van het christendom werd in eerste instantie vergemakkelijkt door de tolerante houding die de Romeinen aannamen tegenover spirituele invloeden vanuit het oosten -

waaronder het christendom - die zij beschouwden als eendagsvliegen. Of het christendom zijn weg naar het Iberisch Schiereiland vond vanuit Rome of via Afrika, zal wel altijd onderwerp van debat blijven, evenals het tijdstip waarop de opmars van deze religie in Spanje begon. Voor sommigen was dat al in de eerste eeuw met de wat onwaarschijnlijke geachte komst van Santiago naar Spanje of met het meer aannemelijke bezoek van Paulus in die tijd, terwijl door anderen wordt aangenomen dat het christendom er pas later zijn intrede deed, getuige de eerste afzweringen waartoe gelovigen werden gedwongen bij de christenvervolgingen in de derde eeuw.

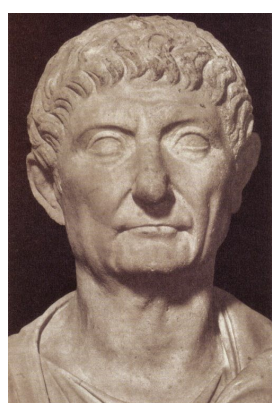

Tertulianus
(155-230)

Iraeneus van Lyon
(130-202)

De eerste overtuigende documenten over het christendom dateren van het eind van de tweede eeuw en zijn van de hand van *Iraeneus*, bisschop van Lyon. Tertulianus stelt in zijn geschriften dat aan het begin van de derde eeuw BC het christendom tot in alle uithoeken van het Iberisch schiereiland is doorgedrongen.

Diocletianus
(242-316)

Constantijn
(272-337)

Aan het eind van de derde eeuw begonnen de Barbaren het Romeinse imperium aan te vallen en het was Diocletianus (regeerperiode 284-305) die de verzwakking van het rijk weet aan de verspreiding van het christendom en daarom een christenvervolgging ontketende die zijn weerga niet had. De verzwakking van het imperium was absoluut niet te wijten aan de opkomst van het christendom, maar zeker is wel dat de sobere levenshouding van de christenen botste met de decadentie van de Romeinen. Dit bleek duidelijk tijdens het eerste katholieke concilie in Spanje, dat van Elvira (Ilíberis), nabij Granada, aan het begin van de vierde eeuw, waar veel aandacht werd besteed aan verheffing van de moraal en formulering van strenge voorschriften zoals het celibaat. In het jaar 303 werd verordonneerd dat de christelijke kerken vernietigd moesten worden, boeken en geschriften verbrand en christenen die publieke functies bekleedden uit hun ambt zouden worden ontzet. Bisschoppen werden gevangen genomen en gemarteld. Uit die tijd kennen we tal van martelaren waarvan Santa Eulalia de Mérida een van de bekendste is. In het jaar 305 verdween Diocletianus van het toneel en kwam het bewind in handen van Constantijn die het christendom de ruimte gaf. Belangrijk voor de verdere ontwikkeling van het katholicisme is het Edict van Milaan. De tekst van dit edict ademt de geest van westerse tolerantie en zet zich af tegen fanatisme. Het was Constantijn die aan katholieke bisschoppen burgerlijke jurisdictie verleende en vrijstelling van belasting op hun commerciële activiteiten. Zo ontstond een nieuwe klasse van bevoorrechten. Tegen het eind van de vierde eeuw verdwenen in het Romeinse rijk de heidense gebruiken en tempels. In 380 werd met het

Edict van Tessaloniki, vier decennia na Constantijn, het christelijk geloof de nieuwe officiële godsdienst in het Romeinse rijk.

In de loop van de vierde eeuw doken er binnen de christelijke kerk diverse afwijkende denkbeelden op zoals het Donatisme (vechtend voor eenvoud en gestrengheid) en het *Arianisme* (waarin het dogma van de drie-eenheid niet werd geaccepteerd), maar een echt van Spaanse bodem zijnde ketterij was het *Priscillianisme*, genoemd naar bisschop Priscillianus van Ávila. Priscillianus stichtte een curieuze sekte van gnostische aard met zeer rigoreuze opvattingen zoals het verbod op menselijke procreatie, ontkenning van de goddelijke drie-eenheid en pantheïstische opvattingen als die van de menselijke ziel als deel van God. Het was een krachtige sociale beweging waarin veel vrouwen participeerden. Tijdens het Concilie van Zaragoza werd deze beweging veroordeeld. In 385 werd Priscillianus onthoofd, een besluit dat tijdens het Concilie van Toledo in 400 (aan de vooravond van de invallen der Barbaren) werd geratificeerd.

Zoals hierboven al opgemerkt, had de romanisering en dus ook de verspreiding van het christendom in Spanje, in belangrijke mate een militaire achtergrond. Deze binding tussen leger en kerk zou zich herhalen tijdens en na de *Reconquista* en gedurende vele eeuwen het agressieve karakter van het Spaanse katholicisme bepalen. Een laatste ervaring ervan kennen we uit de tijd van de Franco-dictatuur. Deze eeuwenlange traditie verklaart het vaak nu nog rabiate verzet van Spaanse bisschoppen tegen vernieuwingen.

Willem Peeters, 8 juli 2009